

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ประเทศทุกประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศด้อยพัฒนา หรือประเทศที่พัฒนาแล้ว ประชากรประมาณครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 50 จะเป็นสตรี ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของสตรีในระบบเศรษฐกิจ ทั้งของครอบครัว ชุมชนหรือระดับชาติ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามความเข้าใจและความสำนึกในสำคัญของสตรีที่มีต่อระบบเศรษฐกิจในระดับต่าง ๆ ยังมีน้อยมาก เหตุผลทางวัฒนธรรมได้จำกัดบทบาทหรือการแสดงออกของสตรีหรือการยอมรับความสำคัญของงานบางประเภทที่สตรีทำอยู่อย่างชำนาญและอย่างมีข้อได้เปรียบสูงกว่าบุรุษเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานภายในครัวเรือน และด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมอีกเช่นกัน ที่ทำให้บุรุษเพศได้รับตำแหน่งเป็นผู้นำของครอบครัว งานของบุรุษเพศนี้เป็นที่ยอมรับกันคือ งานนอกบ้านและถือว่าเป็นงานที่หารายได้เลี้ยงครอบครัวอย่างเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนกว่างานของสตรีเพศ ซึ่งทำเฉพาะในครัวเรือนหรือที่เรียกกันว่า งานบ้าน (Domestic Work)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในสังคมไทย โดยเฉพาะการพยายามเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพื่อให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) จึงทำให้บทบาทของสตรีที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ (นอกครัวเรือน) มีเพิ่มขึ้น จากรายงานสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักรรอบ 3 ของปี 2536 พบว่า สตรีที่อยู่ในกำลังแรงงานซึ่งเป็นผู้มีงานทำถึง 14.7 ล้านคน ขณะที่ผู้ชายที่อยู่ในกำลังแรงงานที่มีงานทำ 17.4 ล้านคน (ดูตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนประชากร จำแนกตามสถานภาพแรงงาน และเพศ

(หน่วยเป็นพัน)

สถานภาพการทำงาน	ทั่วราชอาณาจักร		
	รวม	ชาย	หญิง
ยอดรวม	58,649.8	29,393.8	29,256.0
กำลังแรงงานรวม	32,845.4	17,722.7	15,122.7
1. กำลังแรงงานปัจจุบัน	32,647.1	17,688.9	14,978.1
1.1 ผู้มีงานทำ	32,152.6	17,451.5	14,701.0
1.1.1 ทำงาน	31,519.6	17,048.6	14,741.0
1.1.2 มีงานประจำแต่ไม่ได้ทำงาน	633.0	402.9	230.0
● เนื่องจากโรคฤดูกาล	78.4	48.8	29.5
● เนื่องจากเหตุผลอื่น	554.6	354.0	200.5
1.2 ผู้ไม่มีงานทำ	494.4	217.3	277.0
1.2.1 หางานทำ	125.3	76.1	49.2
1.2.2 พร้อมที่จะทำงานแต่ไม่ได้หางานทำ	369.0	141.1	227.8
● เนื่องจากโรคฤดูกาล	71.0	23.1	47.9
● เนื่องจากเหตุผลอื่น	297.9	118.0	179.9
2. กำลังแรงงานที่โรคฤดูกาล (ไม่พร้อมทำงานเนื่องจากโรคฤดูกาล)	198.3	53.7	144.5

ที่มา: รายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2536 รอบ 3

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตัวเลขแรงงานสตรีที่ได้ทำการสำรวจสามารถแยกตามสถานภาพการทำงานดังนี้

ก. ช่วยธุรกิจของครอบครัว	7,288,000 คน
ข. ทำงานส่วนตัว	2,673,500 คน
ค. ลูกจ้างเอกชน	3,788,100 คน
ง. ลูกจ้างรัฐบาล	830,700 คน
จ. ลูกจ้างรัฐบาล	120,600 คน

นอกจากนี้ถ้าพิจารณาจำนวนแรงงานในเขตกรุงเทพมหานคร แยกสถานภาพการทำงานอุตสาหกรรมและเกษตร ได้ดังตารางที่ 1.2

ตารางที่ 1.2 แสดงจำนวนแรงงานในเขตกรุงเทพมหานคร แยกสถานภาพการทำงานอุตสาหกรรมและเกษตร

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนคนทำงาน		รวม
	ชาย	หญิง	
	1. เกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้ และประมง	28,000	15,100
2. การขุดแร่โลหะ และอโลหะ	900	1,600	2,500
3. อุตสาหกรรม หัตถกรรม	458,500	429,500	888,000
4. การก่อสร้าง ซ่อม หรือรื้อถอนทำลาย	187,600	33,600	221,300
5. การสาธารณสุข และการสาธารณสุข	24,900	7,600	32,500
6. พาณิชยกรรม	539,100	454,100	993,300
7. การขนส่งคลังสินค้า และคมนาคม	220,800	47,000	267,800
8. บริการ	381,200	556,600	937,900
9. กิจกรรมที่ระบุไม่แน่ชัดหรือไม่ทราบ	4,400	4,400	8,900
รวม	1,846,000	1,549,000	3,395,800

ที่มา: รายงานสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร ปี 2536 รอบ 3 เดือนสิงหาคม 2536

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เขตกรุงเทพมหานครนั้นมีสตรีทำงานในวงการอุตสาหกรรมเป็นจำนวนถึงร้อยละ 45.64 ของจำนวนคนทำงานทั้งชายและหญิง

ปรับปรุงจากรายงานผลการสำรวจแรงงาน (การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร) ทั่วราชอาณาจักรรอบที่ 3 เดือนสิงหาคม 2536

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของแรงงานสตรีกับการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมพบว่า จากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทย สังคมไทยได้ก้าวพ้นจากลักษณะทางเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตในการเกษตรมาสู่เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการส่งออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก สังคมไทยได้ก้าวสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว แรงงานสตรีมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในอดีตที่ผ่านมา แรงงานสตรีจำนวนมาก อยู่ในภาคเกษตรกรรม แต่ในช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ปี 2513 เป็นต้นมา จำนวนแรงงานสตรีในภาคเกษตรกรรมได้ลดลงมาโดยตลอดจากร้อยละ 87.6 ในปี 2513 มาเป็นร้อยละ 58 ในปี 2531 และในปี 2534 มีสัดส่วนแรงงานสตรีในภาคเกษตรร้อยละ 48.26 โดยมีแรงงานสตรีในภาคเกษตร 8,687,000 คน เมื่อพิจารณาสัดส่วนจำนวนทั้งในภาคและนอกภาคเกษตรทั้งสิ้น พบว่าสัดส่วนแรงงานหญิงและชายใกล้เคียงกัน กล่าวคือในปี 2531 จำนวนแรงงานในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร มีจำนวน 26 ล้านคน เป็นแรงงานชายจำนวน 14.7 ล้านคน และเป็นแรงงานสตรี 11.3 ล้านคน

ตารางที่ 1.8 ผู้มีงานทำจำแนกตามอุตสาหกรรม ปี 2531-2535

อุตสาหกรรม	(หน่วย: พันคน)				
	2531	2532	2533 ¹	2534 ²	2535 ²
รวม	27,726.5	28,060.6	30,843.7	29,866.0	30,999.0
เกษตรกรรม	17,379.2	17,020.0	19,725.0	27,997.0	18,652.0
เหมืองแร่	62.3	46.7	54.0	52.0	40.0
อุตสาหกรรม หัตถกรรม	2,611.1	3,104.3	3,132.7	3,248.0	3,419.0
การก่อสร้าง	808.5	947.4	1,026.4	1,020.0	1,116.0
สาธารณูปโภค	118.6	116.6	108.7	120.0	121.0
พาณิชยกรรม	3,030.5	3,063.2	2,979.2	3,355.0	3,441.0
การขนส่ง	663.6	689.9	732.9	753.0	778.0
บริการ	3,043.7	3,043.4	3,065.0	3,331.0	3,432.0
กิจกรรมที่ไม่ระบุชัดเจน	7.9	19.7	21.6	.....	.....

หมายเหตุ: ¹ข้อมูลเบื้องต้น

: ² ประมาณการโครงสร้าง กำลังแรงงานและการมีงานทำ ปี 2532-2536 กรมสวัสดิการ

: ผู้มีงานทำปี 2531 เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป

: ผู้มีงานทำ ปี 2532-2535 เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไป

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงานที่วราชอาณาจักร ปี 2531-2533 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สำหรับแรงงานสตรีในภาคอุตสาหกรรมนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่น การเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีจำนวนมากออกจากภาคเกษตร เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนแรงงานชายแล้ว จะเห็นว่า แรงงานหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกับแรงงานชาย โดยเฉพาะในภาคหัตถอุตสาหกรรม โดยในปี 2531 มีแรงงานสตรี 1.31 ล้านคน มีแรงงานชาย 1.45 ล้านคน ในภาคบริการมีแรงงานสตรี 1.61 ล้านคน สำหรับแรงงานชาย 1.45 ล้านคน (ดูตารางที่ 1.4)

ตารางที่ 1.4 แสดงประชากรผู้มีงานทำจำแนกตามอุตสาหกรรม พ.ศ.2531

(หน่วย: ล้านคน)

ประเภทอุตสาหกรรม	หญิง	ชาย	รวม
เกษตรกรรม, ป่าไม้, การล่าสัตว์และประมง (ร้อยละ)	6.56 (25.0)	8.62 (33.0)	15.18 (58.0)
การพาณิชย์ (ร้อยละ)	1.64 (6.4)	1.52 (5.8)	3.16 (12.2)
การบริการ (ร้อยละ)	1.61 (6.2)	1.45 (5.6)	3.07 (11.8)
การหัตถอุตสาหกรรม (ร้อยละ)	1.31 (5.1)	1.45 (5.6)	2.76 (10.7)
อื่น ๆ (ร้อยละ)	0.20 (0.81)	1.62 (6.2)	2.54 (7.0)
รวม (ร้อยละ)	11.3 (43.5)	14.7 (56.2)	26.0 (99.7)

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สัดส่วนของแรงงานสตรีในเศรษฐกิจภาคต่าง ๆ ได้เพิ่มจำนวนสูงขึ้นมาตลอด ในภาคอุตสาหกรรมนั้น ในปี 2531 มีแรงงานสตรีทั้งสิ้น 1.31 ล้านคน ต่อมาในปี 2534 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 1.7 ล้านคน (ดูตารางที่ 1.5)

ตารางที่ 1.5 แสดงแรงงานสตรีในภาคการผลิตต่าง ๆ ปี 2534

ประเภทอุตสาหกรรม	(หน่วย : คน)
	แรงงานหญิง
เกษตรกรรม	8,687,000
พาณิชยกรรม	1,828,000
อุตสาหกรรมและหัตถกรรม	1,747,000
การบริการ	1,711,000
งานก่อสร้าง	180,000
ขนส่งและคมนาคม	134,000
เหมืองแร่	12,000
ไม้แข็ง, ไม้ทราบ	6,000
รวม	14,327,000

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

กล่าวได้ว่าในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา สตรีได้เข้าไปเป็นแรงงานที่สำคัญทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด โดยเฉพาะในเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมซึ่งปรากฏว่า ในอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ที่มีมูลค่าส่งออกสูง สร้างความเจริญเติบโตให้กับเศรษฐกิจของประเทศนั้น เป็นอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานสตรีเป็นจำนวนมาก ได้แก่ สตรีอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมสิ่งทอ อัญมณีและเครื่องประดับ เป็นต้น

ในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์นั้น มีมูลค่าการส่งออกสูงควบคู่กับอุตสาหกรรมสิ่งทอ การลงทุนในปี 2532 มีมูลค่าการลงทุนจริงของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เป็นส่วนสูงสุดร้อยละ 27 หรือมีวงเงินรวม 17,700 ล้านบาท จากการลงทุนจริงรวม 65,897 ล้านบาท โรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์มีมากกว่า 300 แห่ง รวมเป็นมูลค่าการผลิตประมาณ 30,000 ล้านบาท ต่อปี ในปี 2532 มีการจ้างงานในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ประมาณ 60,000 คน¹

อุตสาหกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ก่อให้เกิดจ้างมหาศาล ได้แก่ อุตสาหกรรมสิ่งทอ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมมาตั้งแต่ระยะแรกของการเพิ่มพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า อุตสาหกรรมสิ่งทอมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ในปี 2534 อุตสาหกรรมสิ่งทอ มีมูลค่าเพิ่มสูงถึงร้อยละ 24 ของการผลิตภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด

¹ดูรายละเอียดใน เสาวลักษณ์ ราชทวีป "บทบาทและการมีส่วนร่วมของแรงงานหญิงในขบวนการแรงงานไทย" เอกสารรายงานการวิจัยเพื่อรื้อสำหรับการอภิปรายการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง ธันวาคม 2537 (อัครา)

และมีการจ้างงานสูงถึงร้อยละ 32 ของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม² ลักษณะการผลิตของผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ทำให้เกิดอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกันเป็นขั้นตอนจนจบกระบวนการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่การผลิตชิ้นวัตถุดิบคือเส้นใยประดิษฐ์เส้นด้าย ผ้าผืนจนถึงเครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าสำเร็จรูป

เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอในระยะแรกเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นการใช้แรงงานหนาแน่น (intensive labour) จึงมีความต้องการแรงงานสูง อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่สามารถดูดซับแรงงานที่เคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรได้เป็นจำนวนมาก โดยจากจำนวนแรงงานเหล่านี้ประมาณร้อยละ 70 เป็นแรงงานสตรี ความต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 1.6 ว่าในปี 2531 เป็นแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป (Garment) ทั้งหมด 652,380 คน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 827,330 คน ในปี 2535 (ดูตารางที่ 1.6)

ตารางที่ 1.6 แสดงจำนวนโรงงานและจำนวนคนงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย

ประเภทอุตสาหกรรม	ปี 2531	ปี 2532	ปี 2533	ปี 2534	ปี 2535
เส้นใยประดิษฐ์					
จำนวนโรงงาน	7	7	8	9	12
จำนวนคนงาน	8,650	11,240	12,380	14,310	16,400
ปั่นด้าย					
จำนวนโรงงาน	76	80	96	115	126
จำนวนคนงาน	46,090	48,940	51,610	57,200	60,370
ทอผ้า					
จำนวนโรงงาน	415	472	544	642	366
จำนวนคนงาน	46,820	48,770	53,240	58,700	61,990
ตัดผ้า					
จำนวนโรงงาน	363	443	494	560	589
จำนวนคนงาน	39,040	45,380	49,510	53,110	59,200
ฟอกย้อม					
จำนวนโรงงาน	220	235	249	276	324
จำนวนคนงาน	36,800	38,400	39,100	41,160	45,980
เสื้อผ้าสำเร็จรูป					
จำนวนโรงงาน	1,350	1,574	1,796	2,029	2,211
จำนวนคนงาน	652,380	687,760	769,810	813,410	827,330

ที่มา: กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

² เรื่องเดียวกัน . . , หน้า 7.

ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม แรงงานสตรีเคยถูกมองว่าเป็นกองทัพแรงงานสำรองที่เคยเสริมในยามที่เกิดการขาดแคลนในตลาดแรงงาน แต่ในความเป็นจริงแล้ว แรงงานสตรีกลับเป็นแรงงานที่มีความจำเป็นต่ออุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมหลายประเภท มีสัดส่วนแรงงานสตรีสูงถึงร้อยละ 70-80 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แรงงานสตรีมิได้เป็นแรงงานเสริม แต่เป็นแรงงานสำคัญที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอย่างมหาศาล ซึ่งปรากฏว่า อุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนของแรงงานสตรีเป็นส่วนใหญ่ ล้วนแต่เป็นอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าส่งออกสูงกว่าอุตสาหกรรมอื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่า ในปี 2534 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าการส่งออกสูงสุดได้แก่ ผลิตภัณฑ์ชิ้นส่วนและอุปกรณ์ไฟฟ้าแผงวงจร ซึ่งมีมูลค่าการส่งออก 88,252.3 ล้านบาท รองลงมาได้แก่ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าสำเร็จรูปและสิ่งทอ มีมูลค่าการส่งออก 86,674.1 ล้านบาท (ดูตารางที่ 1.7)

ตารางที่ 1.7 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าสูงสุด ปี 2534

(หน่วย: ล้านบาท)		
ลำดับที่	ประเภทผลิตภัณฑ์	มูลค่าส่งออก
1	ชิ้นส่วนและอุปกรณ์ไฟฟ้า แผงวงจร	88,252.3
2	เสื้อผ้าสำเร็จรูปและสิ่งทอ	86,674.1
3	อาหารทะเลแช่เย็น แช่แข็งและกระป๋อง	52,408.2
4	อัญมณีและเครื่องประดับ	35,962.6
5	รองเท้า	23,803.1
รวม		287,106.3

ที่มา: สถิติการค้าและเครื่องใช้สภาวะเศรษฐกิจของไทย ปี 2534

ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.8 มูลค่าส่งออกของสิ่งทอ แผงวงจรไฟฟ้า อัญมณี และเครื่องประดับ

ปี	สิ่งทอ				รวม	แผงวงจร ไฟฟ้า	(ล้านบาท) อัญมณีและ เครื่องประดับ
	เสื้อผ้า สำเร็จรูป	ผ้าผืน	ด้ายเส้นใย ประดิษฐ์ (ตั้งแต่ปี 35)	อื่น ๆ			
2525	7,905	4,949	683	1,191	14,908	5,930	6,254
2526	8,790	4,494	854	1,113	15,271	5,829	7,249
2527	12,172	5,252	1,080	1,327	20,104	7,352	7,391
2528	14,595	6,585	1,547	1,929	24,660	8,249	8,530
2529	20,159	7,939	1,825	4,152	34,075	11,640	13,181
2530	35,899	8,683	1,880	3,938	50,400	15,173	20,111
2531	44,560	9,994	4,092	6,200	64,846	18,854	23,718
2532	57,900	11,344	4,878	7,398	81,520	19,943	28,411
2533	65,829	12,746	6,102	6,323	88,875	21,508	34,878
2534	86,622	15,380	7,324	10,423	117,749	25,774	35,926
2535	88,008	17,189	3,851	15,538	124,586	28,580	36,653
2536	89,400	18,043	4,595	17,217	129,179	35,547	40,921

ที่มา : กรมศุลกากร

: กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.9 ความต้องการแรงงาน จำแนกตามอาชีพ ลักษณะความต้องการแรงงาน และเพศ ปี 2533-2535

(หน่วย : คน)

อาชีพ	ความต้องการ		รวม
	ชาย	หญิง	
2533	66,639	52,516	119,155
2534	125,816	76,125	201,941
2535	150,293	119,643	269,936
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพการและที่เกี่ยวข้อง บริหารและงานจัดการ	10,601	4,347	14,948
เสมียนพนักงานและงานอื่นที่เกี่ยวข้อง	1,646	1,212	2,858
งานเกี่ยวกับการค้า	21,170	21,669	42,839
งานด้านบริการ	12,896	9,846	22,742
งานด้านกสิกรรม, ป่าไม้, เลี้ยงสัตว์, ประมง	15,000	19,249	34,249
งานการผลิต คนงาน หรือกรรมกร	221	28	249
	88,759	63,292	152,051

ที่มา : กองวิชาการและแผนงาน กรมสวัสดิการ และคุ้มครองแรงงาน

หมายเหตุ: ตัวเลขรวม ไม่นับความต้องการแรงงานที่ไม่จำกัดเพศ

ภาพลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสตรีไม่เฉพาะอยู่ในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังคงออกมามีบทบาทในการหารายได้เพื่อการครองชีพของตนเองและเพื่อครอบครัวอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม บทบาทที่สังคมได้คาดหวังไว้กับสตรีซึ่งมักเป็นงานภายในครัวเรือน ซึ่งเกี่ยวกับงานบ้านทั้งหลาย งานบ้านซึ่งมักถือว่าเป็นงานที่ไม่ก่อให้เกิดผลิตภาพในสังคม จาก ทฤษฎีผลิตผลหน่วยสุดท้าย ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สำคัญที่สุดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งได้วิเคราะห์ว่าผลตอบแทนที่บุคคลได้รับขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมในหน่วยสุดท้ายในการผลิต เป็นผลให้การผลิตภายในครัวเรือนที่มีการผลิตอะไรหลายต่อหลายอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ ของแรงงานในปัจจุบัน (ได้แก่งานบ้านทั้งหลาย) รวมทั้งยังเป็นหลักประกันต่อการมีแรงงานใน อนาคต (การผลิตลูก) ซึ่งทั้งหมดถูกกำหนดโดยกรอบสังคม วัฒนธรรม ประเพณีให้เป็นภาระ หน้าที่ของผู้หญิงไม่ได้รับการประเมินค่าเนื่องจากไม่ได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่จะนำไปซึ่งการ

ซื้อขายได้ และด้วยเหตุนี้งานบ้านจึงไม่รวมอยู่ในรายได้ประชาชาติ³ และจากการเงนนับกำลังแรงงานของหน่วยต่างๆ ตลอดจน รวมทั้งยังได้จัดผู้ทำงานบ้านอยู่ในกลุ่มผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน และถือว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ได้สร้างผลผลิตเพิ่มให้แก่สังคม มีแต่เข้าร่วมใช้จ่ายผลผลิตจากสังคมแต่เพียงอย่างเดียว⁴

ในปัจจุบัน ความคิดที่ว่างานบ้านเป็น "งาน" และมีคุณค่าทางเศรษฐกิจจะเป็นที่ยอมรับและเข้าใจกันมากขึ้น เอกสาร ซึ่งที่ประชุมสหประชาชาติประเมินผลทศวรรษสตรีที่กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ได้ลงมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ได้ระบุไว้ชัดเจนในย่อหน้าที่ 120 ว่าทุกประเทศควรจะได้รวมมูลค่าผลงานของสตรีทั้งที่ได้ค่าจ้างและไม่ได้ค่าจ้างเข้าไว้ในรายได้ประชาชาติ และแสดงไว้ให้ปรากฏในรายได้สถิติของชาติ อีกทั้งควรประเมินการทำงานของสตรีในด้านการผลิตอาหาร การเกษตร และงานบ้านด้วย⁵

จากสภาพที่กล่าวมาพบว่ายังไม่มีงานศึกษาชิ้นใดของประเทศไทยได้ศึกษาและประเมินค่าของงานบ้านเอาไว้ ซึ่งในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบตะวันตก ได้มีการประเมินค่าของงานบ้านขึ้นมาบ้างแล้ว เช่น การประเมินค่าของงานบ้าน โดยการใช้เวลาในการทำกิจกรรมในครัวเรือนเปรียบเทียบกับการใช้เวลาในการทำกิจกรรมในภาคตลาด โดยจะใช้เวลาในการทำงานพอ ๆ กัน และสามารถสร้างรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงินประมาณ 25 ถึง 50% ของรายได้ประชาชาติ⁶

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสร้างกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินค่าของงานบ้านในบริบทของสังคมไทย โดยที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของรองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ ในหนังสือเศรษฐศาสตร์สองกระแส รวมทั้งงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี ภูมิมิ ในบทความเรื่อง เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการทำงานของหญิงไทย

³กนกศักดิ์ แก้วเทพ. "เศรษฐศาสตร์แห่งอดีต". เศรษฐศาสตร์สองกระแส (กรุงเทพฯ; คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 88.

⁴กัลยาณี ภูมิมิ. "เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการทำงานของหญิงไทย" วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ 6 (มกราคม 1994): 51.

⁵United Nation, Forward-Looking Strategies, 1985 อ้างถึงใน สุกัญญา หาญตระกูล, เรขมา เจมส์ ผู้เรียกร้องค่าจ้างงานบ้าน. สตรีสาร 38 (17 พ.ศ. 2528) : 6-7.

⁶Luisella Goldschmidt-Clermont, "Dose Housework Pay?" A Product related Microeconomic Approach, Signs, Autumn (1983), pp.108-119.

ฉะนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาแบบจุดภาค ซึ่งศึกษาเพียงกลุ่มหรือศึกษาเฉพาะกลุ่มเท่านั้น มิได้วิเคราะห์เชิงมหภาคตามงานส่วนใหญ่ที่ทำการศึกษากันในต่างประเทศ ซึ่งต้องใช้เวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลมาก งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาและทดลองประเมินค่างานบ้าน ในกลุ่มสตรีที่ทำงาน 3 กลุ่มคือ หนึ่งกลุ่มผู้ใช้แรงงานกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ สองกลุ่มสตรีที่รับราชการหรือทำงานรัฐวิสาหกิจ และสามกลุ่มสตรีที่ทำงานในบริษัทเอกชน เพื่อนำมาศึกษาและเปรียบเทียบกันในแต่ละกลุ่มว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรโดยเปรียบเทียบ โดยใช้วิธีการประเมินค่าสองวิธีคือ วิธีการใช้การประเมินค่าโดยใช้ค่าเสียโอกาสและวิธีการประเมินค่าโดยใช้วิธีการทดแทน

งานวิจัยชิ้นนี้มีได้คาดหวังว่าจะทำให้เกิดการเรียกร้องค่าจ้างสำหรับงานบ้าน ซึ่งแน่นอนก็จะมีปัญหาว่าใครจะเป็นผู้จ่ายค่าจ้าง แต่จุดประสงค์ของผู้วิจัยก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนมุมมองใหม่ในมิติใหม่ในสังคมไทย ว่างานบ้านที่สตรีทำนั้นมีคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็ช่วยสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในระบบเศรษฐกิจให้ดำรงอยู่ได้ ยิ่งไปกว่านั้นการประเมินค่าของงานบ้านออกมาเป็นตัวเงินนั้น อาจทำให้บุคคลในสังคมไทยได้ตระหนักถึงคุณค่าของงานบ้านเมื่อเทียบกับการทำงานด้วยกันในกิจกรรมอื่น ๆ (งานที่ได้รับค่าจ้างค่าตอบแทน) ซึ่งอาจส่งผลถึงการให้คุณค่าต่อบทบาทของสตรีเกี่ยวกับงานที่พวกเธอทำให้กับครอบครัวไม่มากนักน้อย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสตรีกลุ่มต่างอาชีพที่ได้ทำการศึกษาจากแบบสอบถามในด้านของการทำงานทั้งในและนอกบ้านของสตรี
2. เพื่อศึกษาทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำงานบ้านของสตรีกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้เวลาในการทำงานบ้านของสตรีกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา
4. เพื่อประเมินค่างานบ้านในสตรีกลุ่มต่าง ๆ กล่าวคือ กลุ่มสตรีผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ กลุ่มสตรีที่รับราชการหรือทำงานรัฐวิสาหกิจ และกลุ่มสตรีที่ทำงานในบริษัทเอกชน โดยใช้วิธีการประเมินแบบหาค่าทดแทนและวิธีการประเมินโดยการใช้ค่าเสียโอกาส รวมทั้งเปรียบเทียบค่าที่ประเมินได้โดยใช้วิธีการทั้งสอง

สมมติฐานของการศึกษา

กลุ่มสตรีที่มีอาชีพที่แตกต่างกัน ย่อมมีภาระเกี่ยวกับงานบ้านแตกต่างกันออกไป ฉะนั้นมูลค่าของงานบ้านรวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการทำงานบ้านในแต่ละกลุ่มสตรีจึงแตกต่างกัน

ขอบเขตของการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นพิจารณาศึกษากลุ่มสตรีกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในสายอาชีพ 3 กลุ่มคือ กลุ่มสตรีผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ กลุ่มสตรีข้าราชการหรือทำงานรัฐวิสาหกิจ และกลุ่มสตรีที่ทำงานในบริษัทเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 100 ตัวอย่างในการสำรวจ รวมทั้งสิ้น 300 ตัวอย่าง

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องด้วยผู้วิจัยมีงบประมาณและระยะเวลาที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลในที่ต่าง ๆ ได้ครบคลุมกลุ่มตัวอย่างได้ ดังนั้นจึงใช้การเก็บข้อมูลจากสตรีกลุ่มต่าง ๆ ที่มีครอบครัวแล้ว ที่ได้ไปสำรวจโดยได้ส่งให้หน่วยงานต่าง ๆ กระจายแบบสอบถามไปให้ตัวอย่างในกลุ่มนั้น ๆ ตอบ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจึงเป็นการสุ่มตัวอย่างทางอ้อม วิธีนี้จะไม่สามารถกำหนดเกณฑ์จากคุณลักษณะของประชากรตามที่ต้องการได้อย่างสมบูรณ์ จึงนับเป็นข้อจำกัดที่ผู้วิจัยพึงตระหนักไว้เบื้องต้น

นิยามศัพท์

งานบ้าน หมายถึง งานซึ่งกระทำสำหรับครอบครัว หรือเป็นงานที่จะต้องทำเพื่อบำรุงรักษาครอบครัวให้ดำเนินอยู่ต่อไปได้⁷ โดยสตรีหรือภรรยาเป็นหลัก เช่น งานจีปาดะภายในบ้าน การเลี้ยงดูบุตร ซักรีดเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน การปรุงอาหาร

⁷ Schooler, C., and the Other. Works for the Household: Its Nature and Consequences for Husbands and Wives". American Journal of Sociology 90 (1984), pp.89-99.

อุตสาหกรรมสิ่งทอ หมายถึง ประเภทกิจกรรมที่ดำเนินการโดยสถานประกอบการ ซึ่งดำเนินกิจกรรม หลักในกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การปั่น การทอ และการแต่งสำเร็จสิ่งทอ การผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทดัก ถิ่นค้าสิ่งทอ สิ่งทอสำเร็จรูป เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าเช็ดมือ ผ้าทอ เป็นต้น

สตรีกลุ่มข้าราชการ หรือทำงานรัฐวิสาหกิจ หมายถึง 1) สตรีผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการ ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง 2) สตรีผู้ปฏิบัติงานบริหาร รุการ และจัดดำเนินการ 3) สตรีผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสมียน ซึ่งทั้งสามกลุ่มทำงานในหน่วยราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ โดยได้รับค่าจ้าง จากหน่วยราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ

สตรีกลุ่มลูกจ้างเอกชน หมายถึง 1) สตรีผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง 2) สตรีผู้ปฏิบัติงานบริหาร รุการ และจัดดำเนินการ 3) สตรีผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสมียน ซึ่งทั้งสามกลุ่มทำงานโดยได้รับค่าจ้างในสถานธุรกิจ ซึ่งไม่ใช่หน่วยราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ และมีนายจ้างเป็นเจ้าของหรือผู้ดำเนินการ

สตรีกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ หมายถึง สตรีผู้ปฏิบัติงานในสถานประกอบการ ซึ่งดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการปั่นการทอ และการแต่งสำเร็จสิ่งทอ เช่น ผ้าทอ ผ้าปูโต๊ะ ผ้าเช็ดมือ เป็นต้น

ค่าจ้างหรือเงินเดือน หมายถึง ค่าจ้างหรือเงินเดือนพื้นฐาน ซึ่งจ่ายให้ตามระยะเวลาที่ระบุไว้โดยผู้จ้างหรือเหมาจ่ายเป็นงาน ๆ ไม่รวมค่าล่วงเวลา โบนัส ผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ได้รับ

เวลาทำงานบ้าน หมายถึง เวลาที่ใช้เพื่อการบริการภายในครัวเรือน โดยไม่มีผลตอบแทนเป็นรายได้ในการทำงานนั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างกรอบแนวคิดรวมทั้งทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับงานบ้าน ภายใต้บริบทของสังคมไทย และทำให้ทราบถึงข้อมูลซึ่งไม่มีการศึกษามาก่อนในเรื่องของการประเมินค่างานบ้านในประเทศไทย
2. เพื่อใช้เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนทางการกำหนดและวางแผนสำหรับองค์กรของรัฐและเอกชนเกี่ยวกับการพัฒนาบทบาทและสถานภาพของสตรี